

joka päivä kaksi kertaa. Mitä useammin ja pitkäjänteisemmin vanhempansa menettänyt lapsi – perinteisen juutalaisuuden tapauksessa miespuolinen jälkeläinen – lausuu kaddišin, sitä uskollisempaan häntä pidetään. Halkin tunnustaa, ettei toteuttanut velvollisuutta omien vanhempiensa kuoleman jälkeen. Mustaa huumoria hipoen hän kuvaa oman ”kauhuskenaariensa”: vanhemman kuoleman jälkeen poika saapuu päivittäin synagogaan lausumaan kaddiś-rukousta, antaa partansa kasvaa mutta kuukauden suruajan kuluttua ei ajakaan sitä pois vaan peittää päänsä kipalla ja ryhtyy uskovaiseksi.

Kirja, jonka alussa tekijä kertoo valinneensa aiheen kustantajan antamasta listasta, ei ehkä heti innoita lukijoita. Siitä huolimatta Halkin onnistuu teoksessaan sekä viihdyttämään että valistamaan. Parhaimmillaan hän väläyttelee monia herkkulisia yksityiskohtia juutalaisista kuoleman kulttuureista, kuten vaikkapa sen, että Habad-liikkeen hasidit ovat kieltäneet vainajaa ylistävät muistopuheet, koska ihmisen on aina pyrittävä totuuteen. Halkin ei itse usko Jumalaan eikä kuolemanjälkeiseen elämään. Silti – tai juuri siksi – hän on luonteva osa perinteistä, tässä maailmassa elävää juutalaisuutta. Etsiessään hautapaikkaa vaimonsa kanssa Halkin toteaa häikeästi, että kuoleman jälkeen mikään ei enää voi olla tähän maailmaan verrattavaa.

RIIKKA TUORI, FIL. TRI

KATJA RITARI

Pilgrimage to Heaven: Eschatology and Monastic Spirituality in Early Medieval Ireland. *Studia traditionis theologiae – Explorations in Early and Medieval Theology* 23. Turnhout: Brepols 2016. 223 s.

Katja Ritarin teos *Pilgrimage to Heaven* analysoi tuonpuoleisen odotusta erityisesti luostarielämän kontekstissa varhaiskeskiajan Irlannissa. Elämän pituisesta pyhiinvaelluksesta (*peregrinatio*) tuli irlantilaisissa teksteissä säännöllisesti käytetty symboli ja allegoria taivasta kohti kulkevasta matkasta, jonka aikana erityisesti luostarielämän vallinneen tuli unohtaa maanpäällisten asioiden tavoittelu. *Peregrinatio* tarkoitti kodin jättämistä taivasten valtakunnan etsimiseksi. Se saattoi olla konkreettinen matka, joka johdatti vetäytymiseen kaukaisille saarille tai sisäinen liike, jossa irtaannuttiin maailman turhuuksista. Aihe on relevantti koko kristikunnalle ja antaa kirjalle sekä otsikon että viitekehysten, jossa eskatologiaa tarkastellaan. Tutkimus pohjaa varsin laaja-alaisen lähdeaineiston syvälliseen analyysiin.

Tutkimus koostuu johdannosta, loppupäätelmistä ja neljästä käsitteilyluvusta, jotka on muodostettu lähteinä käytettyjen tekstien mukaan. Rakenne on perusteltu. Johdannossa Ritari tuo tiiviisti esille teoksensa teoreettisen viitekehysten. Tässä olennaista on itse eskatologian lisäksi erityisesti ajatus teologiasta narratiivina sekä luostarihengellisyys osana irlantilaista yhteiskuntaa, mistä myös *peregrinatio*-käsitteen merkitys kumpuaa. Ritari painottaa, etteivät irlantilaisten teologiset käsitykset poikenneet merkittävästi mantereen puolella kirjoitetusta, vaan vaikutteet siirtyivät puolin ja toisin. Irlanti onkin nähtävissä esimerkkitapauksena: siellä kirjoitetut

tekstit toivat keskusteluihin oman värinsä ja näkökulmansa.

Kirjan ensimmäinen käsittelyluku pohjaa pyhän Adomnánin ja pyhän Columban pyhimyselämäkertoihin, joiden kautta tarkastellaan irlantilaista luostarielämää ja pyhimysten esimerkillisyyttä ajan eskatologisessa ajattelussa. Ritari selittää vakuuttavasti, miksi pyhiinvaellus oli olennainen juuri varhaiskeskiajan irlantilaisille. Yksittäisen ihmisen oikeudet ja turva riippuivat hänen suvustaan, joten oman asuinalueen ulkopuolelle matkustaminen oli turvatonta. Toisaalta elämänmittaisella pyhiinvaelluksella ollut saattoi saada suojelua, kunhan pysyi saaren rajojen sisäpuolella. Muuttaminen muille saarille tai pakanoiden keskelle saattoi matkajan elämän kirjaimellisesti Jumalan käsiin. Tämä on tärkeä taustoitus koko kirjalle ja herätti ainakin oman kiinnostukseni lukea aiheesta enemmänkin.

Ritari sitoo analyysiinsä vaivattomasti sekä aikakauden muualla tuotetun että aiemman kirjallisuuden näkemyksiä. Hän perustelee pyhimyselämäkertojen, peregrinatioon ja luostareiden yhteen kietoutunutta merkitystä erityisesti sillä, että reliikit ja pyhimyksen hauta tekivät luostarista paikan, joka oli lähempänä taivasta kuin maa yleensä. Lukijana minua ilahdutti kannanotto käsityksiin erilaisten tapojen esikristillisistä, indoeurooppalaiseen perinteeseen kuuluvista juurista. Ritari on sitä mieltä, että mytologinen tulkinta ei auta ymmärtämään keskiaikaista maailmankuvaa ja kirjoittajien oman kulttuurin lähtökohtia. Näkemyksellä on merkitystä keskiajantutkimukselle laajemminkin. Ritari myös purkaa lähdeteksteihin liittyvää tieteellistä keskustelua. Erityisen kiitettävää on selkeä esitys *Betha Coluim Cille*, *Betha Adamnán* ja *Tripartite Life of Patrick* -teosten yhtäläisyyksistä ja suhteista, jotka aukenevat myös asiaa vähemmän syvällisesti tuntevalle lukijalle. Ainoastaan sivulla 42 esitetyt irinkieliset

lainaukset olisi suonut käännettävän alaviitteeseen, kuten muualla kirjassa on tehty.

Ritari toteaa, että irlantilaisten pyhimysten merkitys luostari-ideologian välittämiseksi oli suuri paitsi luostarilaitoksen sisällä myös sen ulkopuolisessa yhteiskunnassa. He olivat roolimalleja matkalle kohti taivasten valtakuntaa, ja heihin liittyvillä teksteillä oli selkeä pedagoginen ja inspiroiva merkitys. Tämä ei merkittävästi poikkea pyhimysten roolista muualla läntisessä kristikunnassa, mutta irlantilaisen yhteiskunnan erityispiirteiden vaikutus käy ilmi. Mielenkiintoista olisikin kuulla, minkälaisen reaktion pyhimyksiin liittyvät narratiivit lopulta herättivät maallikoiden keskuudessa ja miten tämä didaktinen rooli suhteutui pyhimysten kunnioittamiseen laajemmalti.

Seuraavassa luvussa siirrytään tarkastelemaan pyhän Columbanuksen saarnoja ja luostarielämää pyhiinvaelluksena. Ritari tarjoaa selkeän esityksen peregrinatio-käsitteen taustoista ja merkityksestä luostarielämälle. Hän ottaa myös myönteisen kannan kysymykseen Columbanuksen irlantilaisuudesta, mikä tekee tämän näkemyksistä relevantteja analyysille. Samoin hän toteaa, että Columbanuksen voidaan perustellusti katsoa olevan kaikkien G.S.M. Walkerin editiön saarnojen kirjoittaja. Tämänlaiset kannanotot selkeästi esitettyinä heittävätkä kaltaiseni myöhemmän keskiajan tutkijan sisälle aihepiiriä käyttävään tieteelliseen keskusteluun.

Luku on edellisen tapaan kauttaaltaan perusteellinen analyysi. Ritari palaa sisäisen ja ulkoisen pyhiinvaelluksen käsitteisiin ja toteaa niiden sulautuneen yhteen jo Raamatussa ja kirkkoisä Augustinuksella. Hän argumentoi perustellusti, että Columbanukselle nimenomaan sisäinen matkanteko oli varsinaista matkustamista tärkeämpää. Käsitteilyssä pannaan paljon painoarvoa ihmiselämälle ruumiillisuuden

ja hengellisyuden konfliktina, mikä täydentää edellistä lukua.

Luvun lopussa Ritari käy läpi keskustelua pyhiinvaelluksen määrittämisestä. Hän viittaa Victor ja Edith Turnerin ajatukseen pyhiinvaelluksesta liminaaltilana, jossa sosiaaliset rakenteet jäävät taakse, ja pohtii näkemyksen relevanssia Columbanuksen ajattelussa. Turnereiden ajatusta siitä, että sosiaaliset hierarkiat olisivat onohdettu pyhiinvaellusten aikana, on kuitenkin kritisoitu. Tämä ei tarkoita, etteikö Columbanuksella olisi tällaista ajatusta ollut, mutta voidaan kysyä, oliko ihanteen mahdollista toteutua käytännössä. Ritari viittaa René Gothónin kritiikkiin, jonka mukaan pyhiinvaellus ei ole siirtymäriitti vaan henkisen muutoksen prosessi, ja toteaa, että pyhiinvaellus-metafora Columbanuksen saarnoissa voidaan ymmärtää uudistavana matkana. Analysoidessaan Columbanuksen näkemystä siitä, että munkin maailmasta vetäytyminen merkitsee kuolemaa maailmalle, Ritari käyttää Arnold Van Gennepin kuuluisaa siirtymäriittiteoriaa, jonka mukaan ajatus kuolemasta ja uudelleensyntymästä on nähtävissä luostarivaloissa ja pyhiinvaelluksissa. Analyysillä on paljon annettavaa myös muiden aikakausien ja uskontojen tutkimukselle.

Kolmannessa käsitteilyluvussa analysoidaan pyhän Brendanin merimatkasta kertovaa teosta *Navigatio Sancti Brendani*. Ritari purkaa kirjan keskiaikaisen suosion syitä ja esittelee myös keskenään eriäviä tutkimusnäkökulmia teoksen alkuperästä. Hän päätyy olemaan samaa mieltä Jonathan Woodlingin kanssa, jonka mukaan se liittyy erityisesti Färsaarille 750-luvun ja 800-luvun alun välissä asettuneisiin irlantilaisiin ankoriteihin. Ritari osoittaa, että teoksessa merten ihmeet ovat keino saavuttaa transsendentti, mikä taas symboloi luostarimatkaa taivaaseen. Meri rinnastuu kristilliselle mystiikalle merkittävään autiomaaan. Ritari osoittaa vakuuttavasti, että *Navigatio* on opaskirja matkalle

taivaaseen ja sitä on tarkoitus noudattaa hengellisessä mielessä.

Teoksen viimeinen luku käsittelee tuonpuoleisen maantiedettä näkyjä kuvaavan kirjallisuuden pohjalta. Näkykirjallisuus oli suosittua, ja siitä oli myös kansankielisiä versioita ja saarnatekstejä, joten se oli merkittävä tekstityyppi mielikuvien muokkaamisessa. Näkykirjallisuudella oli myös merkitystä irlantilaisen kirkon piirissä kehitetylle katumus-harjoitukselle, jonka periaatteita se vahvisti. Ritari esittää näyt liminaalisenä tilana, jossa niiden näkijä on tuonpuoleisessa muttei kuulu sinne. Aluksi hän analysoi 900-luvun lopulla kirjoitetun *Fis Adomnán*-teoksen kuvaa tuonpuoleisen maantieteestä. Luku kytkeytyy ensimmäiseen käsitteilylukuun, jossa saman Adomnánin elämäkertaa käsiteltiin. Ritari ilmoittaa, että toisin kuin aiemmat tutkijat, hän ei ole erityisen kiinnostunut tekstin lähteistä, vaan tarkoituksena on selvittää, miten sen kirjoittaja mielsi tämän- ja tuonpuoleisen elämän suhteen. Hänen mukaansa teksti on todennäköisesti tarkoitettu myös maallikkoyleisölle, mutta sen tarkastelu luostarijärjestelmän kontekstissa on perusteltua, sillä munkkien oli tarkoitus olla edelläkävijöitä kristittyjen pyrkimyksessä kulkea kohti taivasten valtakuntaa.

Ritari käy läpi tekstin kuvauksen taivaan eri osista ja analysoi sitä erilaisten aistikokemusten kautta. Näkökulma on erittäin ajankohtainen. Vastaavantyyppistä kirjallisuutta voisi eittämättä analysoida laajemmalti juuri tästä perspektiivistä, sillä nousussa oleva keskiajan uskonnollisuuden moniaistillisuuden tutkimus on ilman muuta relevantti näkyjen osalta. Tutkimuksessa tuodaan myös esille keskeisiä käsityksiä siitä, mitä sielujen puhdistumisesta ajateltiin ennen kiirastuliopin vakiintumista. Ritarin mukaan *Fis Adomnán* vakiinnuttaa ajatuksen elämäntyyliin perustuvasta hierarkiasta kristittyjen välillä, ja sen kirjoittaja kannattaa luostarielämää sekä taivaassa saatavaa, ansioihin perustuvaa pal-

kintojen jakoa, jonka lainalaisuudet ovat peräisin patristisilta kirjoittajilta. Ritari kuitenkin huomauttaa, että tähän aikaan tuonpuoleisen geografia ja sielujen kohtalo olivat vielä ilman vakiintunutta määrittelyä.

Loppupäätelmissä Ritari pohtii eskatologian merkitystä paitsi koko keskiaikaiselle kristillisyydelle myös yksittäisen ihmisen maailmankuvalle sekä lähdetekstiensä funktiota henkisinä ”karttoina”, jotka tätä maailmankuvaa ohjaavat. Näin hän asettaa tutkimuksensa osaksi laajempaa viitekehystä. Kirja onkin erittäin ansiokas tutkimus aiheesta, jonka merkitystä keskiajan ihmisen mentaliteetille tuskin voi liioitella. Samalla se toimii tiiviinä sisäänheittona tematiikkaan myös ei-spesialisteille. Ritaria on myös syytä kiittää selkeästä ja virheettömästä tekstistä, jota on ilo lukea.

JENNI KUULIALA, FIL. TRI

SUSAN E. HYLEN
A Modest Apostle: Thecla and the History of Women in the Early Church. New York: Oxford University Press 2015. 200 s.

KATE WILKINSON
Women and Modesty in Late Antiquity. Cambridge: Cambridge University Press 2015. 186 s.

Hiljattain kaksi kiinnostavaa, naisia varhaisessa kristinuskossa käsittelevää tutkimusta, Susan Hylenin *A Modest Apostle* ja Kate Wilkinsonin *Women and Modesty in Late Antiquity*, julkaistiin samanaikaisesti kilpailuilla kustantamoilla. Näillä tutkimuksilla on ilmeisiä yhtymäkohtia: ne molemmat käsittelevät kysymystä varhaisessa kristinuskossa vaikut-

taneista naisista sekä historiallisina toimijoina että naiseuteen kytkeytyvien ihanteiden kautta. Ihanteista keskeisin on vaatimattomuuden tai häveliäisyyden hyve laajasti ymmärrettynä. Molemmat tutkijat lähestyvät tätä sukupuolittunutta ihannetta aktiivisena ja tuottavana toimintana.

Naisia tai naiseutta käsittelevän historian tutkimuksen yhteydessä joutuu toteamaan, että historiallinen aineisto on vähäistä tai muuten rajoittunutta, mutta tämä ei lannista Hylenia tai Wilkinsonia. Sen sijaan kumpikin huomauttaa olemassa olevan aineiston olevan alituttua ja jopa usein tutkimuksessa ohitettua, minkä syitä Wilkinson jäljittää myös käännoiksi ja julkaisua koskevaan politiikkaan (s. 8). Lisäksi molemmat tutkijat suhtautuvat kriittisesti kirkkoisien edustavuuteen pohdittaessa varhaisen kirkon todellisuutta, mutta samalla näkevät näiden yhä tarjoavan materiaalia esimerkiksi sukupuolentutkimuksellisesti orientoituneen tutkimuksen käyttöön. Molempien tutkimusten lähtökohtana ja tavoitteena on osaltaan tuottaa varhaisesta kristinuskosta kokonaisempaa kuvaa, jossa naiset nähdään lähtemättömästi osana kristinuskon historiaa. Kuten Wilkinson toteaa, ”one of the social forces... was that woman herself” (s. 13).

Tutkimuksessaan *A Modest Apostle* Susan Hylen tarkastelee kriittisesti sitä varsin vakiintunutta kuvaa kristinuskon varhaisesta historiasta, jonka mukaan naiset toimivat varhaisimmissa kristillisissä yhteisöissä myös auktoriteettiasemassa, mutta tulivat syrjäytetyiksi kirkkoinstituution kehittyessä ja saivat johtajarooleja vain harhaoppisissa liikkeissä. Hylenin mukaan tämän oletetun laajemman kehityskulun nähdään kristallisoituvan erityisesti kahden tekstin, Paavalin ja Teklan tekojen sekä Ensimmäisen kirjeen Timoteukselle, välisessä suhteessa. Siksi Hylenin tutkimuksen ytimessä on mainittujen tekstien välisen vas-

takkainasettelun purkaminen, minä myötä tutkija toivoo avartavansa käsityksiämme naisista osana varhaista kristillisyyttä ja siten ymmärrystämme varhaisesta kristinuskosta.

Hahmottaakseen näiden kirjoitusten laajempaa kontekstia Hylen tuo keskusteluun erilaisia antiikin lähteitä lakiteksteistä poliittiseen retoriikkaan. Hän korostaa, ettei nainen johtavassa asemassa ole vieras ilmiö, sillä esimerkiksi varakas nainen on selvästi ja ongelmitta auktoriteetti hänen taloutensa omistamille miespuolisille orjille. Näin Hylen kuitenkin ohittaa sen huomion, että sukupuolten välinen hierarkkinen suhde tulee näkyviin erityisesti saman yhteiskuntaluokan sisällä. Kuvaamaansa kulttuuriseen kontekstiin nojautuen Hylenin esittää keskeisen väitteensä, jonka mukaan Teklan hahmo ei ole vastakulttuurinen siinä määrin kuin tutkimuksessa on ajoittain esitetty.

Hylenin mukaan käsityksemme naisten toimijuudesta ja vaikutusvallasta roomalaisajalla ovat liian kapealla pohjalla, ja hän tuokin sinänsä virkistävästi esiin, miten osa naisista vaikutti yhteiskunnassa. Hylenin luennassa Tekla toteuttaa vallinneita käsityksiä naiseudesta, johon liittyivät myös vaikutusvalta ja auktoriteetti. Kysymys naisten roolista on Hylenistä liiaksi korostunut myös pastoraalikirjeiden tulkinnaissa, eikä sitä pitäisi nähdä keskeisenä jakolinjana varhaisessa kristinuskossa. Argumentaatio nojaa myös Teklan resection tarkasteluun. Erityisen huomionarvoinen on Hylenin näkemys siitä, että keskustelussa Teklan hahmon merkityksestä ja kehityksestä kirkkoisien viittaukset ovat saaneet liian suuren painoarvon. Tämä johtaa myös kriittisempään suhtautumiseen kirkkoisien todistukseen ja huomioon siitä, etteivät naisten aktiiviset roolit rajaudu ”harhaoppisiin” seurakuntiin.

Pyrkimys purkaa käsitystä nais-toimijoiden marginaalisuudesta on mielestäni Hylenin tutkimuksen kes-